Jan Sikora

TEORIA GRUPY SPOŁECZNEJ TADEUSZA SZCZURKIEWICZA

Jednym z podstawowych teoretyczno-empirycznych zagadnień socjologii ogólnej jest koncepcja grupy społecznej. W publikacjach naukowych z tej dyscypliny spotykamy często wieloznaczne określenia grupy społecznej, które najczęściej akceptujemy i nie zastanawiamy się nad ich głębszym znaczeniem. Pojęcia te są nieraz sztucznymi konstrukcjami, pozbawionymi empirycznych podstaw, są często powierzchowne i nie zbliżają nas do rzeczywistości społecznej, nie zaostrzają naszej obserwacji.

Na problem ten zwrócili uwagę między innymi S. Ossowski i T. Szczurkiewicz. Ten ostatni pisze: „Każdy uczciwy socjolog musi dziś stwierdzić, że terminologia, którą rozporządza jest niewystarczająca, że dalszy rozwój socjologii nierozłącznie związany jest z koniecznością rozbudowy i uściślenia jej terminów" [1]. Podobnie zauważa S. Ossowski, który stwierdza, że w rozważaniach dotyczących pojęcia grupy społecznej w socjologii występują różne perypetie, pewne fikcje i pewne tradycyjne nieporozumienia, które nie straciły żywotności i niejednokrotnie brużdżą przy nauczaniu socjologii w szkołach akademickich [2].

W artykule niniejszym pragnę zwrócić uwagę na niektóre definicje wyjaśniające jedno z podstawowych zagadnień socjologii, jakim jest grupa społeczna i w ich świetle przedstawić koncepcję definicji grupy społecznej sformułowaną przez T. Szczurkiewicza. W opracowaniu ograniczam się do zaprezentowania niektórych bardziej znanych określeń grupy społecznej i do ich pobieżnej analizy. Bowiem bardziej wnikliwe rozważania nad tematem mogłyby stanowić szersze opracowanie.

O wieloznaczności terminu „grupa społeczna" w socjologii świadczy duża różnorodność przypisywanych jemu definicji, niejednolitość kryteriów będących podstawą jej wyróżniania oraz przyjmowane różne warunki, które powinny być spełniane aby dany zbiór ludzi stanowił grupę społeczną. Występująca wielość kryteriów, za pomocą których wyróżnia się grupy społeczne, powoduje, że możliwe są różne klasyfikacje tych grup, a tym samym różne definicje uwzględniające takie lub

[1] T. Szczurkiewicz; *Studia socjologiczne*. Warszawa 1970, s. 26 i nast.
[2] S. Ossowski; *O osobliwościach nauk społecznych*. Warszawa 1983 s. 76.

inne kryteria, jako wiodące czynniki rozstrzygające istnienie i określenie grupy.

Na przykład J. Wiatr przyjmuje pięć kryteriów, które mogą stanowić podstawę klasyfikacji grup. Są to: 1. typ więzi łączącej członków grupy, 2. stopień trwałości tej więzi, 3. wielkość grupy, 4. charakter członkostwa w grupie (dobrowolne, automatyczne), 5. typ solidarności członków grupy [3].

Na tle tych czynników tworzy autor następującą definicję grupy społecznej: „Grupą nazywa się dwie lub więcej jednostek, między którymi istnieje określony stosunek społeczny: inaczej mówiąc grupa istnieje wtedy, gdy jej członkowie wchodzą ze sobą w jakiś typ kontaktu" [4].

Jedną z ważniejszych charakterystycznych cech definicji socjologicznych grupy społecznej jest liczebność początkowa jej członków, która ma decydować o jej istnieniu. Pomimo, iż jest to kryterium formalistyczne, to jednak posiada swoją wymowę i stanowi jedną z podstawowych płaszczyzn, wokół których toczą się dyskusje w tym zakresie. Na tym tle powstają dwie zasadnicze definicje grupy społecznej przyjmujące minimalną liczbę dwóch lub trzech członków stanowiących podstawę, początek powstania oraz istnienia grupy.

Niemiecki socjolog G. Simmel kierując się tym formalnym czynnikiem liczebności, wyróżnia grupy jednoosobowe, dwuosobowe (diadę), trzyosobowe (triadę) oraz wieloosobowe [5], które pomimo swojego jasnego formalnego kryterium stanowią trudne „pole" uchwycenia występujących w nich zależności społecznych.

Do innych definicji grupy społecznej uwzględniających kryterium dwóch osób, należą określenia reprezentantów psychologii społecznej A. P. Hare'a i S. Miki. Zdaniem pierwszego: „Aby o dwóch lub więcej osobach można było powiedzieć, że stanowią grupę, muszą być spełnione przynajmniej 4 warunki. Tak więc: a) między tym osobami musi istnieć bezpośrednia interakcja; b) osoby te muszą mieć wspólny cel; c) w zbiorze jednostek stanowiących grupę muszą istnieć normy; d) w zbiorze tym musi istnieć struktura" [6].

Z kolei S. Mika opisując grupę tworzy następującą jej definicję: „grupą są dwie lub więcej osoby, między którymi istnieje bezpośrednia interakcja, które posiadają ustalone wspólne normy, mają wspólny cel, tworzą rozwiniętą strukturę grupową i mają poczucie odrębności swojej grupy w stosunku do innych grup" [7].

Wspólną cechą przedstawionych przykładowo koncepcji grupy spo-

---

[3] J. Wiatr; *Społeczeństwo. Wstęp do socjologii systematycznej.* Warszawa 1981, s. 98.

[4] Tamże, s. 94.

[5] G. Simmel; *Socjologia.* Warszawa 1975.

[6] Cyt. za: S. Mika; *Psychologia społeczna.* Warszawa 1981, s. 332.

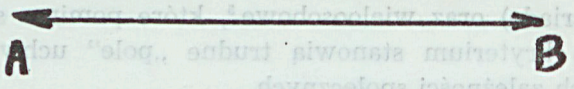
[7] Tamże, s. 335.

łecznej jest to, iż przyjmują one za podstawę istnienia grupy dwójkę osób. Sprawa liczby osób tworzących grupę jest szczególnie żywym zagadnieniem wśród socjologów i psychologów społecznych[8]. Otóż dla większości grupę stanowi przynajmniej trzech członków. Grup społecznych nie mogą tworzyć dwójki, pary, ponieważ są one raczej trwałym stosunkiem (np. zwierzchnictwa, pomocy, wychowawczym, pokrewieństwa), w którym nie zachodzą istotne zjawiska, jak na przykład więzi, typowe dla liczniejszych zbiorowości.

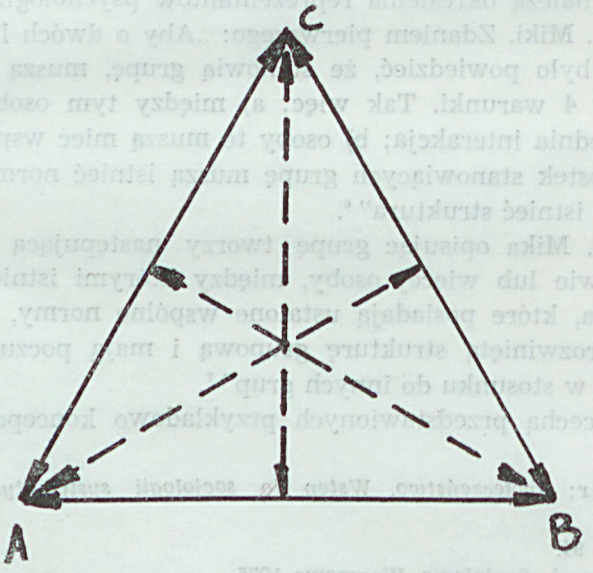
Nie ma bowiem wpływu na parę czy dwójkę pośredniego, trzeciego elementu zbiorowości, który mógłby zajmować wobec wzajemnych stosunków, więzi między dwoma osobnikami, takie lub inne stanowisko, oceniać ten stosunek, ustosunkowywać się do niego, a przez to tworzyć splot wzajemnych więzi i zależności społecznych.

Dopiero na tle bardziej złożonych powiązań między członkami grupy tworzy się organizacja społeczna grupy regulująca ich wewnętrzne powiązania. Tworzy się jeden z najistotniejszych, zdaniem T. Szczurkiewicza, wymogów istnienia i funkcjonowania grupy, o których piszę w dalszej części artykułu.

Graficzny układ wzajemnych stosunków społecznych w parze i grupie przedstawiają poniższe rysunki.

Rys. 1. Układ stosunków społecznych w parze

Rys. 2. Układ stosunków społecznych w grupie

[8] Tamże, s. 334.

Z rysunku 2 wynika, że o grupie społecznej można mówić dopiero wówczas, gdy w jakiejś zbiorowości jednostka A pozostaje w stosunku nie tylko do jednostki B i C, ale także w stosunku do układu, co dzieje się między jednostkami B i C. Bowiem stosunki między jednostkami B i C oddziałują wzajemnie na zachowanie jednostki A. Powiązania tego rodzaju występują również pomiędzy pozostałymi jednostkami należącymi do danej grupy.

Na liczebność członków grupy zwraca również uwagę T. Abel, który stwierdza, że: „Stosunkowi dwójki czy pary osób brak zasadniczych cech charakterystycznych grupy, która nie istnieje dopóki co najmniej trzy osoby nie tworzą jednostki społecznej. Kontynuacja tego stosunku zależy całkowicie od każdej z osób tworzących parę. Jeśli jedna z nich wycofuje się ze stosunku, przestaje on istnieć. Odwrotnie natomiast, triada jest jednostką o charakterze ponadindywidualnym; jeśli jedna osoba się wycofa, można ją zastąpić inną, której przybycie nie pociąga za sobą konieczności zmiany wzoru stowarzyszenia. Dlatego triada jest najmniejszą jednostką, która opiera się na stosunku bezosobowym czyli niezależnym od poszczególnych osób. Jest to cecha zasadnicza grup społecznych" [9].

W związku z powyższym, bardziej przekonywujące w socjologii stały się definicje grupy przyjmujące za podstawę istnienia więcej niż dwie osoby.

Zdaniem J. Szczepańskiego „grupą społeczną jest pewna ilość osób (najmniej trzy) powiązanych systemem stosunków uregulowanych przez instytucje, posiadających wspólne wartości i oddzielonych od innych zbiorowości wyraźną zasadą odrębności" [10]. Tak rozumiana grupa zawiera kilka atrybutów, a mianowicie: a) pewną liczbę osób co najmniej trzy); b) uznany przez jednostkę system wartości; c) wzory trwałego i powtarzalnego oddziaływania wzajemnego (interakcji); d) poczucie przynależności do wspólnych wartości i pewną lojalność (solidarność) grupową, stanowiącą swoją odrębność od innych.

Szerokie określenie grupy społecznej przyjmują S. Ossowski, i P. Rybicki. Zdaniem S. Ossowskiego grupa społeczna, to każdy zbiór ludzi, jeżeli badacz lub obserwator dostrzega wśród nich stosunki dostatecznie ważne z punktu widzenia jego problematyki [11].

Z kolei P. Rybicki podkreśla, że teoria społeczna skupia uwagę na grupach bardziej stabilnych i o dłuższym okresie istnienia jako na tworach, ważniejszych i łatwiejszych do sprawdzenia. „Taka grupa to najpierw zbiór ludzi, którzy pozostają z sobą w powtarzających się stycznościach i stosunkach społecznych. Po wtóre, jest to zbiór, który ma zasób spraw sobie wspólnych (...). I wreszcie jest to zbiorowość, która

[9] T. Abel; *Podstawy teorii socjologicznej*. Warszawa 1977, s. 209.
[10] J. Szczepański: *Elementarne pojęcia socjologii*. Warszawa 1972, s. 245.
[11] S. Ossowski: *O osobliwościach...*, s. 78.

doszła lub dochodzi do samoświadomości, czyli w swojej świadomości wydziela siebie jako osobną całość i przeciwstawia ją innym takim całościom" [12].

Charakterystyczną cechą koncepcji grupy społecznej P. Rybickiego zbliżającej ją do teorii grupy społecznej T. Szczurkiewicza jest przypisanie jej cechy organizacji społecznej. Organizację społeczną grupy, P. Rybicki ujmuje jako ogół działań, które zachodzą w grupie i manifestują jej istnienie. Objawia się ona w działaniach i w spontanicznym przebiegu tych działań. Trzy rodzaje schematów działania — stwierdza P. Rybicki — występują w grupie społecznej:

a) schematy czynnego uczestnictwa jednostki w grupie;

b) schematy działalności grupowej, czyli schematy czynnych wystąpień grupy społecznej jako osobnej całości;

c) schematy zastępstwa grupy przez należące do niej jednostki lub zespoły jednostek [13].

To bardzo szerokie pojęcie grupy potwierdza, że mieszczą się w niej trzy podstawowe elementy:

a) element zbioru ludzkiego;

b) element stosunków społecznych łączących uczestników zbioru;

c) uświadomiana sobie przez uczestników zbioru jedności grupy wyrażona w grupowych czynnościach o pozaindywidualnym charakterze [14].

Z przedstawionych definicji grupy społecznej, okazuje się, iż właśnie koncepcja P. Rybickiego jest najbardziej zbliżonym ujęciem zagadnienia do stanowiska T. Szczurkiewicza. Grupa społeczna jako zorganizowana zbiorowość jest warunkiem istnienia innych grup społecznych oraz podłożem występowania wszelkich zjawisk i procesów społecznych. „Grupa społeczna to zbiór ludzi obejmujących co najmniej trzy osoby, a wykazujący w swoim postępowaniu jakąś organizację społeczną" — pisze T. Szczurkiewicz [15].

W definicji zwraca uwagę fakt dolnej liczebności członków oraz zagadnienie organizacji społecznej grupy, która dla autora jest najważniejszym atrybutem grupy. Na temat pierwszej cechy grupy już pisałem. Niezależnie od przdstawionych argumentacji warto jednak zwrócić uwagę na równie przekonywujące w tym zakresie stanowisko autora. „Jeśli grupą — pisze T. Szczurkiewicz — nazwiemy małżeństwo bezdzietne, przyjaźń między dwoma osobami, a nawet jednostronne, przelotne oddziaływanie jednej osoby na drugą, znika wówczas całkowicie różnica między prostym działaniem społecznym a stosunkiem społecznym, a dalej, co najważniejsze — znika różnica mię-

[12] P. Rybicki: *Struktura społecznego świata.* Warszawa 1979, s. 490.

[13] Tamże, s. 491.

[14] Tamże, s. 647.

[15] T. Szczurkiewicz: *Studia...*, s. 367.

dzy działaniem i stosunkiem społecznym a grupą społeczną, znika również różnica między stosunkami wyznaczonymi grupowo, czy ogólnie mówiąc społecznie, a stosunkami niewyznaczonymi grupowo oraz między jednymi i drugimi stosunkami a grupą społeczną, czy społecznością lub społeczeństwem [16].

Dalej, T. Szczurkiewicz podkreśla, iż małżeństwo — stawiane przez niektórych socjologów jako przykład grupy społecznej — nie może być tą grupą.

Jest to w zasadzie stosunek społeczny mający charakter instytucjonalny, w którym wzajemne obowiązki, jak również warunki zawarcia małżeństwa i jego trwałości, są wyznaczone nie przez same osoby zawierające małżeństwo lecz przez wiele różnych grup społecznych, jak klasa społeczna, państwo, naród, grupy zawodowe, grupy religijne itp. Jest też tak w małżeństwie, że to co wyznaczone przez różne grupy jest w różnym stopniu realizowane oraz, że małżeństwo na podłożu mniej lub więcej realizowanego stosunku wyznaczonego przez inne grupy wytwarza także własne stosunki nie wyznaczone grupowo, które mogą lub nie być zgodne z pierwszymi. Brak jest zatem podstaw rzeczowych, na nazwanie małżeństwa bezdzietnego grupą społeczną [17]. Przyjmowana dolna granica liczebności grupy, trzy osoby i więcej, zdaniem T. Szczurkiewicza, stanowi podstawowy czynnik nie uznawania pary ludzi grupą społeczną. Jedynie — zaznacza autor — trzy osoby stanowią dolną granicę, przy której pewne rudymentarne właściwości grupy mogą w formie zarodkowej już wystąpić [18].

Z powyższego wynika, iż grupa społeczna, to zbiór co najmniej trzech osób posiadających własną organizację społeczną. Organizacja społeczna dla T. Szczurkiewicza jest drugim najistotniejszym atrybutem grupy. Wyraża ona wraz ze swoimi właściwościami cały sens istnienia i funkcjonowania grupy społecznej. Organizacja społeczna grupy ujawnia się w: a) zróżnicowaniu działań (zachowań) ludzkich według kategorii członkostwa (kategorię członkostwa określają cechy społeczno-zawodowe, demograficzne, jak wiek, płeć, zawód itp.); b) wzajemnym dopełnianiem się tych zróżnicowanych działań (tzn. że są one współzależne, uzupełniają się lub korespondują ze sobą); c) powtarzalności tych zróżnicowanych i wzajemnie uzupełniających się działań; d) we względnej niezależności tych zróżnicowanych działań od wypełniania ich w czasie przez tych właśnie a nie innych członków (tzn. że działania będą zachodziły nadal mimo, że część lub wszyscy osobnicy grupy zmieniają się; e) w zabezpieczeniu tych działań sankcjami pozytywnymi lub negatywnymi [19].

[16] Tamże, s. 368.
[17] Tamże, s. 367.
[18] Tamże, s. 367.
[19] Tamże, s. 368.

Tak rozumiana organizacja społeczna grupy jest dostrzegalna już w samej obserwacji grupy. I jeśli pewien zbiór osób wykazuje wymienione właściwości to można powiedzieć, że jest on właśnie grupą społeczną.

Z przedstawionych momentów ujawniania się organizacji grupy wynika, iż działania ludzi należących do grupy, wyznaczone są przez jakieś normy organizacyjne określające kto, kiedy i jak powinien się zachować w określonych sytuacjach. „Możemy więc określić organizację społeczną jako zespół normatywnie wyznaczonych i sankcjonowanych właściwości, które powinien posiadać i działań, które winien lub może realizować, każdy członek wyróżnionej danej kategorii w obrębie danej grupy w odniesieniu do członków tej samej kategorii, w odniesieniu do członków innych kategorii, do grupy jako całości, jej reprezentantów oraz materialnych i niematerialnych wartości społecznych, jak np. ideały grupowe, symbole i godła grupowe itp., a wreszcie do osobników należących do innych grup i wartości społecznych tych grup" [20].

Z pierwszego elementu organizacji społecznej grupy wynika, iż działania członków grupy nie są nigdy tożsame lecz zawsze zróżnicowane według kategorii członkostwa. Ponieważ kategorię członkostwa określają funkcje (obowiązki) i pozycja społeczna (uprawnienia) można krótko powiedzieć, że organizacja grupy, to zespół normatywnie wyznaczonych i sankcjonowanych funkcji i pozycji społecznych występujących w grupie [21]. Normy i sankcje organizacji grupy jako jeszcze inne jej cechy mogą być ustanowione świadomie, refleksyjnie, jakby z góry zaplanowane (formalne) albo tworzone stopniowo, epigenetycznie w procesie współżycia społecznego (nieformalne). Można zatem mówić o organizacji refleksyjnie ustanowionej, w której wszystkie normy i sankcje są wyraźnie sformułowane, świadomie ustanowione i o organizacji bezrefleksyjnej, epigenetycznej, w której normy i sankcje nie są wyraźnie sformułowane formalnie ale i tak w praktyce realizowane.

Zakres i rodzaj zachowań w grupie społecznej regulowanych normami i sankcjami organizacyjnymi zależy od tego co w niej uważa się za publiczne, a co za prywatne. Publiczne jest to wszystko co w grupie przez jej członków przyjmowane jest za ważne, doniosłe dla losów całej grupy, poszczególnych jej członków lub wartości materialnych. Za prywatne uważa się te sprawy, zachowania członków, które w świadomości społecznej nie są znaczące dla losów i istnienia grupy i którymi w konsekwencji nie interesuje się grupa społeczna. Sfera tego co publiczne i prywatne jest zmienna oraz różna w każdej grupie społecznej.

Można zatem zaznaczyć, iż każda organizacja społeczna grupy musi zawierać dwa podstawowe elementy:

a) normy organizacyjne;

b) sankcje zabezpieczające realizację norm. Normy organizacyjne

[20] Tamże, s. 369.

[21] Tamże, s. 371.

w grupie określają to, co powinno zachodzić w działaniach i zachowaniach członków jak i to co nie powinno zachodzić. Ustanawiają one jakby pewne wzory normatywne postępowania członków grupy. W socjologii nazywa się je wzorami społecznymi.

Sankcje stoją jakby na straży realizacji zachowań wymaganych przez wzory, gwarantują realizację wzorów społecznych [22]. Wzór społeczny jest to zespół norm określających te właściwości, które winien wykazywać i te zachowania, które winien realizować, każdy osobnik należący do danej grupy. Wzory są różne. Mogą być wzory ogólne i szczegółowe, przeciętne, idealne pozytywnie i negatywne, zbieżne i rozbieżne [23].

Ze wzorami ściśle wiążą się role społeczne. Wzór określa co osobnik powinien wykonywać lub czego nie powinien wykonywać, a rola społeczna, to zespół działań wyznaczonych przez wzór społeczny. Jest to więc czynna, aktywna realizacja wymagań stawianych przez wzór społeczny.

Każdy z nas — pisze T. Szczurkiewicz — należy do wielu grup społecznych i w każdej z nich ma odmienne pozycje i funkcje społeczne. Każdy z nas podlega w tych grupach innym wzorom społecznym, kształtującym jego osobowość [24].

Przedstawiona syntetyczna koncepcja grupy społecznej autorstwa T. Szczurkiewicza wskazuje z jednej strony na złożoność problematyki, a z drugiej na jej przejrzystość i logiczną „czystość". W porównaniu do wymienionych w początkowej części artykułu autorów definicji grupy społecznej, koncepcja T. Szczurkiewicza posiada swój znaczący w nauce walor metodologiczno-teoretyczny, empiryczno-historyczny oraz praktyczny.

Uogólniając powyższą analizę teorii grupy społecznej w ujęciu wspomnianego autora, można stwierdzić; — po pierwsze, grupą społeczną jest ten zbiór ludzi, który ma do zrealizowania określone zadania i stawiany cel. Stawiane zadania osiągane zostają dzięki zbiorowym i skoordynowanym działaniom, zachowaniom, których istnienie zapewnia organizacja społeczna grupy. Po drugie, każda grupa społeczna posiada zatem następujące niezbędne elementy: a) przynajmniej trzech członków posiadających określony rodzaj członkostwa, wzór fizyczny i moralny oraz przypisane obowiązki w grupie (funkcje); b) odrębność od innych grup i zbiorowości społecznych wyrażoną w poczuciu świadomości „my"; c) ośrodki skupienia członków w postaci wartości materialnych lub duchowych, idei; d) zadania i cele, które chce grupa osiągnąć; e) organizację grupy określającą jej strukturę, w której ważne są takie elementy, jak pozycja społeczna (uprawnienia członków grupy), władza, rola realizowana przez członków w myśl przyjętych wzorów społecznych oraz

[22] Tamże, s. 379.

[23] Szerszą charakterystykę wzorów społecznych zob.: Tamże, s. 379 - 382.

[24] Tamże, s. 381.

funkcjonujący system kontroli (sankcji pozytywnych i negatywnych) zabezpieczających realizację ról społecznych. Po trzecie, właściwe ułożenie i zgranie funkcjonowania tych elementów rzutuje na trwałość organizacji społecznej grupy. Po czwarte. Ujmowana w ten sposób grupa jest układem wydzielonym w złożonej rzeczywistości społecznej a równocześnie funkcjonalnie i genetycznie z nią złączonym.

W świetle powyższego pojawiają się w teorii grupy społecznej T. Szczurkiewicza dwa inne cenne, swoiste w rodzimej literaturze socjologicznej zagadnienia, to jest zagadnienie stosunków między grupami oraz problem ontologii grupy społecznej. „Pomiędzy grupami ze względu na przynależność lub nieprzynależność do nich tych samych osobników jako członków tych grup mogą zachodzić następujące stosunki: a) stosunek pokrywania się; b) stosunek zawierania się; czyli inkluzywności; c) stosunek krzyżowania się; d) stosunek wykluczania się; e) stosunek zewnętrzności" [25].

Stosunek pokrywania zachodzi wtedy, jeżeli wszyscy osobnicy z jednej grupy wchodzą w skład innej grupy. Stosunek zawierania zachodzi wówczas, gdy wszyscy osobnicy z jednej grupy wchodzą w skład większej grupy i stanowią część ich członków. O stosunku krzyżowania się grup mówimy wtedy, jeżeli część osobników stanowiących część jednej grupy wchodzi zarazem w skład innej grupy stanowiąc w niej tylko część jej członków. Stosunek wykluczania ma miejsce wówczas, kiedy żaden osobnik grupy nie może pod groźbą wykluczenia z niej, wchodzić równocześnie jako członek do innej grupy. Stosunek zewnętrzności występuje wtedy, jeżeli żaden członek jednej grupy nie wchodzi zarazem w skład innej grupy i nie utrzymuje bezpośrednich i pośrednich z nią kontaktów. Uwarunkowany jest on odległością, brakiem jakichkolwiek możliwości komunikowania się między grupami.

Na uwagę zasługuje również drugie zagadnienie, tzn. rozważania nad rzeczywistością grupy społecznej, jej ontologii [26], które jak na razie stanowią jedyny w polskiej literaturze opis, wyjaśnienie i krytyczne ustosunkowanie się do tego problemu. T. Szczurkiewicz wyróżnia cztery podstawowe stanowiska ontologiczne w ujmowaniu rzeczywistości grupy społecznej:

a) stanowisko konsekwentnego nominalizmu, dla którego grupa społeczna jest tylko skrótem oznaczającym, że pewna ilość jednostek zachowuje się w określony sposób. Jedyną rzeczywistością, którą socjologia bada, to konkretne jednostki i ich zachowania;

b) stanowisko fikcjonizmu, które przyjmuje, że grupa jest tylko nazwą zastępczą, skrótem słownym. Jest to fikcja naszego umysłu traktowana konwencjonalnie jako rzeczywistość. Grupa nigdy nie jest dana na-

[25] Tamże, s. 382.

[26] Zob. szerzej: Tamże, s. 337 - 366.

szemu doświadczeniu. Socjologia ma badać tylko procesy, działania jednostek;

c) modalizm genetyczny (aprioryczny), według którego grupa nie jest rzeczywistością materialną, ani indywidualną ale jest świadomością „my", która to świadomość tworzy grupę;

d) realizm, który ujmuje grupę jako swoistą rzeczywistość materialną albo jako rzeczywistość idealistyczną. Grupę traktuje się jako realną rzeczywistość kulturową, ducha obiektywnego.

„Zasługa T. Szczurkiewicza — pisze J. Szczepański — nie polega na tym, że on te poglądy stworzył, lecz na tym, że z licznych prac i pism socjologicznych, zajmujących się tymi zagadnieniami, bezpośrednio lub formułującymi takie tezy pośrednio, lub po prostu przyjmując różne milczące założenia, odczytał je i sformułował w czterech stanowiskach podstawowych" [27].

T. Szczurkiewicz podkreśla, że socjologowie stroniąc od tych problemów, i tak chcąc nie chcąc przyjmują zawsze takie lub inne założenia ontologiczne dotyczące grupy społecznej. Ważne jest w tym to, ażeby byli oni tego świadomi oraz świadomi wynikających stąd konsekwencji [28]. Autor odrzuca wyjaśnienia psychologistyczne i behawiorystyczne. Uważa, iż grupa społeczna jest faktem pierwotnym, jest rzeczywistością swoistą, nieprzywiedlną. Podstawowy atrybut grupy, bez którego nie mogłaby istnieć, organizacja społeczna jest czymś więcej niż sumą swoich elementów, Jest trwała i ciągła ponadindywidualnie, utrzymująca swoją identyczność mimo zmiany indywidualnych członków. Dlatego z głębokim naukowym przekonaniem uważa, że podstawą występowania wszelkich form zbiorowości, życia społecznego jest grupa społeczna. Swój własny pogląd w tej sprawie — podkreśla J. Szczepański — T. Szczurkiewicz formułuje na gruncie badań empirycznych, i przestrzega przed traktowaniem metafizycznym rozważań ontologicznych grupy społecznej. W swoim procesie poznawczym, przyjmując podstawowe tezy marksizmu T. Szczurkiewicz opowiada się za realizmem metodologicznym jako najbardziej heurystycznym, za umiarkowaną postacią realizmu — stwierdza J. Szczepański [29]. „Raz jeszcze — zauważa T. Szczurkiewicz — chciałbym wyraźnie podkreślić, że w moim przekonaniu wiele przemawia za jakimś swoistym realizmem w ujmowaniu grupy społecznej, ale realizmem niewyrażalnym w żadnym języku współczesnych nauk społecznych, które ujmowaniu całościowych struktur operują jak dotąd tylko mętnymi, wieloznacznymi, a raczej pustymi przenośniami literackimi" (...) [30].

---

[27] J. Szczepański, *Poglądy teoretyczno-metodologiczne Tadeusza Szczurkiewicza.* w: *60 lat socjologii poznańskiej.* Red. A. Kwilecki. Poznań 1981, s. 146.

[28] T. Szczurkiewicz, *Studia...*, s. 338.

[29] J. Szczepański; *Poglądy...*, s. 147.

[30] T. Szczurkiewicz; *Studia...*, s. 366.

W zakończeniu pragnę podkreślić, iż zaprezentowana w artykule koncepcja grupy społecznej T. Szczurkiewicza jest tylko syntetyczną, wielce uogólniającą próbą ujęcia tematu. Szczegółowa analiza zagadnienia zawarta jest w pracy „Studia socjologiczne tegoż autora, publikacji która w dorobku naukowym polskiej socjologii i w dydaktyce tego przedmiotu winna znaleźć na stałe należyte miejsce.

DIE THEORIE EINER GESELLSCHAFTSGRUPPE — NACH T. SZCZURKIEWICZ

Zusammenfassung

In diesem Artikel wurde die Auffassung einer Gesellschaftsgruppe von T. Szczurkiewicz dargestellt, die im Vergleich zu anderen polnischen Sozjologen (die sich mit diesem Problem befassen) von einer originellen Besonderheit charakterisiert ist.

Diese Auffasung bringt mit sich eine logisch-methodologische Korrektheit und Konksekwenz der Bergründung einer Stellung.

Bei der Besprechung der Auffassung einer Gesellschaftsgruppe von T. Szczurkiewicz hat man vor allem ihre folgende Eigenschaften bemerkt:

1. die Menge der Gruppe
2. gesellschaftliche Organisation der Gruppe samt ihren Elementen
3. die Beziehungen zwischen den Gruppen
4. die theoretischen Stellungen bei der Auffassung der Wirklichkeit einer Gesellschaftsgruppe

Zum Schluß wurden allgemeine Vorzüge der dargestellten Theotie betont.